

Parentificatie: een rotte roeping

Uit: Mark Kinet (Red.) *Parentificatie. Als het kind te snel ouder wordt.* Antwerpen/Apeldoorn, Garant, 2010 p 9-28)

*Woman much missed, how you call to me, call to me,
Saying that now you are not as you were
When you had changed from the one who was all to me,
But as at first, when our day was fair.
The voice, Thomas Hardy*

*Of ik een Jezuscomplex had vroeg ze, toevallig of niet tijdens ons laatste avondmaal.
Misschien zag ik mezelf wel in een soort heilig licht, terwijl ik in werkelijkheid haar kleine
valse hond was. Ik schaam me voor de hoogmoedige gedachte dat ik andermans redding zou
kunnen zijn.
Caesarion, Tommy Wieringa*

Mark Kinet

1. Proloog

Ludwig Unger, het hoofdpersonage en de ik-persoon uit de dit jaar verschenen roman 'Caesarion' van Tommy Wieringa is enig kind van beroemde ouders. Hij wordt geboren in Alexandrië, stad van de verwoeste bibliotheek. Zijn moeder geeft hem dezelfde koosnaam als de zoon van Caesar en Cleopatra. Moeder is een voormalige porno diva, vader een kunstenaar die in het leven van zijn zoon grotendeels afwezig is gebleven en zich als een soort kolonel Kurtz uit 'Heart of Darkness' (Conrad, 1902) in de diepte van het Amazone woud heeft teruggetrokken. De roman is een tegelijk klassieke en eigentijdse tragedie. Hij kan onder andere gelezen worden als de moeizame evolutie van toegewijde zelfopoffering naar ontvoogding en bevrijding van een geparentificeerde zoon. Het is een nu eens aangrijpende, dan weer grappige gevalstudie, waarin de onderlinge verstrengeling tussen het al te reële impact van de ouders en de gevoelens en fantasieën van de zoon op scherpzinnige wijze wordt

beschreven. Het is een mooie illustratie van het standpunt van Freud dat in menig opzicht de dichter/schrijver ons psychotherapeuten *vooraf* gaat¹.

2. *Het concept*

Parentificatie is een begrip dat werd geïntroduceerd door de Hongaars-Amerikaanse psychiater Ivan Boszormenyi-Nagy (1973). Zoals bekend was hij ook de grondlegger van de contextuele benadering in de psychotherapie. Alice Van der Pas en Evert De Ruiter (1992) zorgden voor de introductie van het begrip in ons Nederlands taalgebied. Volgens deze auteurs gaat het bij parentificatie om gezinsomstandigheden waarbij het kind *vanwege de ouders* wordt verantwoordelijk gemaakt voor hun welbevinden. Dit contextuele perspectief zou verkeerdelijk de indruk kunnen wekken dat het kind louter *passief* aan dergelijke dynamiek is overgeleverd. Maar de meeste gezinstherapeuten zijn hierin een stuk meer genuanceerd.

‘Het is voor de therapeut een natuurlijke reflex op het kind dat de zondebok is te reageren alsof het een slachtoffer zou zijn dat van zijn onderdrukkers moet verlost worden. Maar het is meer accuraat dit ‘slachtoffer’ als collaborateur of zelfs als winnaar te beschouwen’ (eigen vert. Boszormenyi-Nagy & Spark, 1973/1984 p 157)

Het kind voelt zich verleid en gestreeld door het impliciet VIP statuut dat met parentificatie is verbonden. Het ‘kiest’ er dan ook in zekere zin zelf voor: zo niet voor het *ontstaan*, dan toch minstens voor het *voortbestaan* van zijn onmogelijke opdracht. Uiteraard dient deze keuze wel tussen aanhalingstekens te worden geplaatst. Het gaat hier immers bepaald niet om een vrijwillige en/of bewuste keuze. Het zijn dan vooral de psychoanalytici die de intrapsychische zoal niet fantasmatische wortels van dit fenomeen in hoofde van het kind bloot leggen. Zij herinneren er ook aan dat een en ander op (grotendeels) *verborgen* en/of *onzichtbare* wijze kan verlopen. Dankzij het impliciet of procedureel geheugen kan het zich bovendien als een diep en hardnekkig sjabloon in het volwassen psychosociaal leven gaan nestelen. De ironische metafoor van Freud (1937 p 270) over trauma hulpverlening is met andere woorden zeker ook hier toepasselijk. Als een woning afbrandt door een omgevallen petroleumlamp volstaat het helaas niet deze opnieuw recht te zetten. Daarentegen dient alle opgelopen schade te worden geïnventariseerd teneinde de opbouw van een nieuwe (en bij voorkeur brandveiliger) woning te verzekeren. De behandeling van parentificatie veronderstelt bovendien vaak enige integratie van een systemische en een psychoanalytische invalshoek, vooral bij nog thuis wonende kinderen of jongeren (cf Kinet, 2008a).

3. *Risico’s*

Parentificatie is een belangrijke *risicofactor* voor het ontstaan van allerlei psychopathologie. Ze kan desastreus impact hebben op de gehechtheid en/of de latere verhouding tot anderen bepalen zoal niet *hypothekeren*. Het kind *wordt* geroepen en/of het *voelt* zich geroepen bepaalde oneigenlijke zorgen op zich te nemen. Het kan zich ook iets *aanmatigen*. Zo wordt het als het ware *te snel ouder*. Het mobiliseert daarbij de nodige krachten en talenten. Maar op

¹cf brieven aan Arthur Schnitzler in Freud, 1960 p 123 en 339 of Freud, 1907 p 73.

Constructief en destructief

Boszormeny-Nagy (1973) beschouwt het gedrag van de parentificerende ouder als een vorm van *symbiotische afhankelijkheid*. Hij onderscheidt hierbinnen twee vormen. Er is *functionele afhankelijkheid* wanneer het kind bepaalde (vaak eerder praktische, organisatorische) taken overneemt. Dit hoeft niet per se nadelig te zijn en kan zelfs gezien worden als een *oefening* in verantwoordelijkheid. Voorwaarde is dat de taak die het kind wordt opgedragen *leeftijdsadequaat* is en dat het kind bij het vervullen van deze taak zowel *mandaat* als *erkenning* krijgt. De directe gevolgen zijn zelfs *positief* te noemen. Het kind wordt gezien als betekenisvol, als iemand die een goede bijdrage levert aan het geheel. Dit draagt bij tot zijn zelfafbakening (ik ben iemand, ik word gezien, ik besta) en gevoel van zelfwaarde (ik doe ertoe, ik ben waardevol voor mijzelf en anderen).

Hij contrasteert deze *constructieve* vorm van parentificatie met de *destructieve* vorm. Het gaat dan eerder om *zijnsafhankelijkheid* waarbij het kind de mogelijkheid wordt ontnomen zich tot een zelfstandig iemand te ontwikkelen. Het 'dient' immers de diepe behoeften van de ouders te vervullen. Bij deze laatste afhankelijkheid wordt de ontwikkeling en het latere volwassen functioneren *gehypothekeerd*. Het kind raakt in een *existentiële loyaliteit* tegenover de ouderfiguur gevangen. Het kind neemt zorg en verantwoordelijkheid tegenover de ouder. Het houdt en voelt zich daarbij groot. Als *grootouder* wordt het echter zijn eigen *grootouder*. Tegelijk wordt het kind een kind van de rekening. Voor een gekend en spectaculair voorbeeld verwijzen we naar de pianist uit de film 'Shine'. Ten gevolge van de wereldoorlog heeft de vader geen carrière kunnen maken als concertpianist en deze frustratie komt David Helfgott als een *rotte roeping* boven het hoofd te hangen. Het (in dit geval) narcistisch tekort van de vader dient door hem *gevuld* te worden. *Cruciaal* in het pathologisch impact van parentificatie is dat de ouders dit fenomeen *ontkennen* of *miskennen*. Bij destructieve parentificatie wordt de ontplooiing geblokkeerd. Dit kan op meerdere terreinen tot uiting komen: zowel cognitief (bijvoorbeeld studies komen in het gedrang), sociaal (meer engagement tegenover het gezin dan plezier met leeftijdsgenoten), emotioneel (neerslachtige, zwaarmoedige stemming) als biologisch (groeiachterstand, uitstel van pubarchie). Het zichzelf opofferen wordt dan een heuse identiteit(sstoornis). Het kind zit in het gezinssysteem gevangen en kan er met goed fatsoen niet meer uit ontsnappen.

Homeostase

Salvador Minuchin (1971, 1981) spreekt van de 'adjutant' of van '*the parental child*'. Bedoeld wordt dan het kind dat over de generatiegrens is getrokken, wat meestal uitmondt in pathologie. Onder een generatiegrens verstaat hij de wezenlijke grens tussen het *substelsel* van de ouders en dat van de kinderen. Voor hem bevinden gezinnen zich tussen twee uitersten, namelijk het *kluwengezin* en het *los zand gezin*. In het kluwengezin zijn de onderlinge grenzen tussen de subsystemen onduidelijk, iedereen weet alles van elkaar en het gedrag van een gezinslid heeft direct invloed op dat van anderen. Er is sprake van een grote samenhang die ten koste gaat van de autonomie van de individuen. Het vormt een belemmering voor de ontwikkeling naar zelfstandigheid. In het los zand gezin is er sprake van starre grenzen tussen de subsystemen. Als hier iemand problemen heeft wordt dit nauwelijks opgemerkt door de andere gezinsleden. Dit heeft weer tot gevolg dat een kind weinig steun zal ondervinden bij zijn ontwikkeling naar zelfstandigheid. Tussen deze twee uitersten ligt het punt van wat Minuchin de *homeostase* noemt. Dit is een voortdurend variërend punt waarbij het gezin een gezond evenwicht behoudt en waarbij ieder individu zich optimaal kan ontwikkelen en ontplooien.

en *siblings* en zijn voor hen vaak de eerste en enige gesprekspartner en toeverlaat. Deze kinderen zijn zogenaamde *engelen*: ze zijn lief, meegaand en behulpzaam. Ze hebben reeds zeer vroeg een gevoeligheid ontwikkeld om zich in te leven in hun ouders en trachten te voldoen aan hun behoeften. Impliciet voelen ze de pijn van niet verwerkte thema's vanuit het verleden bij de ouders aan en zullen ze trachten deze pijn te herstellen of te verzachten. De ouders hebben dikwijls een groot tekort aan ouderlijke zorg gehad en zijn overbelast en weinig beschikbaar voor hun kinderen. Het zorgende kind zal dit tekort proberen in te vullen. Het zorgende kind heeft weinig contact met zijn *peers*, want er is thuis altijd nog iets te doen. Het is het liefst in gezelschap van oudere kinderen of volwassenen. Het gebruikt altijd zijn 'gezond verstand' en zijn mentaliserend vermogen is vooral gericht op de noden van anderen.

Dit groot empathisch vermogen gaat dan gepaard met een schrijnend gebrek aan voeling met eigen behoeften en noden. Het kind boet bovendien in aan speelsheid, spontaniteit en uitbundigheid. Het waant zich sterk en vindt dat het niet zwak mag zijn. Het heeft het moeilijk om de eigen behoeften, wensen en betekenissen te onderkennen en ze te communiceren. Het kan slechts geven en kan moeilijk hulp of aandacht ontvangen zonder het gevoel te hebben dat de ander tekort gedaan wordt of teveel geeft. Omdat alle zorg voor de ouders zelden helpt, zal het kind zich vaak schuldig en incompetent voelen. Minderwaardigheidsgevoelens en een negatief zelfbeeld zijn het gevolg. Op volwassen leeftijd kunnen uitputting en depressieve klachten ontstaan. Ze raken immers verstrikt in een relatiepatroon waarbij anderen op hen parasiteren.

Een *subtielere* vorm van parentificatie speelt als het kind (voor de zorgende ouder) als het ware *kind moet blijven*. Dikwijls worden vooral de *Benjamins* hierdoor getroffen. Dit infantiliserende 'klein' houden is (hoe liefdevol en goedbedoeld ook) fnuikend voor individuatie en seksuering. Alle verantwoordelijkheden worden blijvend door de ouders gedragen. Het kind groeit scheef. Het blijft verwachten dat anderen geven wat het nodig heeft zonder dat het daar zèlf iets voor moet doen. De wetten van het sociaal verkeer (symmetrische verhoudingen en wederkerigheid) raken niet geïnstalleerd. Deze kinderen komen bedrogen uit en voelen zich *tekort* gedaan. Hun frustratietolerantie is laag. Ze kunnen niet tegen een neen. Almachtsgevoelens, grenzeloosheid, last met hiërarchie, moeilijk kritiek kunnen verdragen, manipulerend gedrag zijn kenmerkend voor deze verwennende vorm van parentificatie.

Narcistisch thema

Anderzijds kan het kind ook geparentificeerd raken door het *narcistisch* thema. Het zit dan klem in (gedrags)verwachtingen vanwege de ouder(s). Zoals in het voorbeeld van 'Shine' kan het gaan om bepaalde narcistische frustraties van de ouders die op het kind hun dwingende stempel drukken. Maar ook het *zondebokfenomeen* kan beschouwd worden als een vorm van parentificatie. Het kind wordt dan op oneerlijke wijze gedwongen om verantwoordelijkheid op zich te nemen voor de lasten of de vergrijpen van een ander.

Een zondebok ontstaat binnen een gezin waar grote spanningen heersen, meestal tussen de ouders. Het kind werpt zich als bliksemafleider op, zodat het nog enige greep op de situatie kan behouden. Psychoanalytici herkennen in dergelijke kleine oorlog een *schizoid-paranoide* constellatie. Ze kenmerkt zich door onveiligheid, actie en de hegemonie van primitieve verdedigingsmechanismen als ontkenning, splitsing, projectieve identificatie en onnipotente controle. Het kind neemt als zondebok de schuld van de spanningen op zich. Het offert zich op en wordt geofferd ten voordele van het gezin. Een en ander leidt tot een gekwetst

zelfbeeld, minderwaardigheidsgevoelens en jaloersheid en/of wantrouwen jegens anderen: evidente voedingsbodem voor persoonlijkheidsstoornis allerhande.

4. *Psychoanalytisch perspectief*

In onze beschrijving van parentificatie zijn we bij de gezinstherapeuten begonnen. Zij werken met het nog opgroeiende kind en dienen evident zijn omgeving in de behandeling te betrekken. Via projectieve identificatie hebben we een brug geslagen naar de innerlijke wereld van de ouder en hoe deze het kind in zijn ban kan houden. Nu zullen we meer ingaan op wat zich in hoofde van het kind afspeelt. We vertrekken daarbij vooral vanuit ons klinisch psychotherapeutisch werk met volwassenen. Zoals elders beschreven proberen we er enige *integratie* tussen psychiatrie en psychoanalyse te bewerkstelligen (Kinet, 2003, 2006, 2009b). Patronen van parentificatie hebben bij de volwassene hun neerslag gekregen binnen het impliciet of procedurele geheugen. Patiënt kan ze zich niet herinneren, maar ze komen tot uiting in herhaling en in (inter)ageren. Ze zijn doorslaggevend voor de manier van in relatie treden met de omgeving en verschijnen *live on stage* binnen de totale overdrachtssituatie van het behandelmilieu. Zo kunnen ze (re)constructief en psychotherapeutisch worden bewerkt.

Ondanks zijn klinische relevantie mag er eerst op gewezen worden dat parentificatie als dusdanig vanuit psychoanalytische hoek wat *stiefmoederlijk* wordt behandeld. Het komt dan zijdelings al eens ter sprake in verband met redderfantasieën, narcistische pathologie of de Vals Zelf problemen die doorgaans ongeïntegreerde en ongementaliseerde inhouden rond verlatingswoede en –depressie aan het gezicht onttrekken. Parentificatie kan het gevolg zijn van (psycho)pathologie van de ouder(s). Ze kan samengaan met (en is op zich zelfs een vorm van) *trauma*. Bepaalde ingrijpende levensgebeurtenissen (overlijden, ziekte, scheiding) kunnen ontwikkelingsinterferenties veroorzaken, welke met (een factor van) parentificatie gepaard kan gaan. Ze kan tenslotte een pathogenetisch element uitmaken binnen zowel een neurotische, narcistische als borderline problematiek van de patiënt.

We zullen eerst bondig enkele uitgangspunten formuleren omtrent de zogenaamde *neotenie* of neurologische e.a. onrijpheid van het mensenkind. Deze heeft immers een hele periode van *absolute afhankelijkheid* van de Ander tot gevolg. Het mensenkind heeft voeding en opvoeding nodig om zich optimaal te kunnen ontwikkelen. Bij problemen in deze periode kan een Vals Zelf ontstaan. Het is de diepere grond waarin parentificatie reeds kan wortel schieten. Ook de individuatie-separatie fase is een belangrijke mijlpaal. Kan/mag het kind *überhaupt* zijn eigen weg gaan? Welke onvermijdelijke spanningen resulteren uit het lacaniaans te begrijpen spiegelstadium en het register van het imaginaire dat erop is gegrondvest? We zullen dan de vroege Oedipus onder de loep nemen en in het bijzonder inzoomen op de castratie en de fallus. Zo zullen we een structuur uittekenen die parentificatie in de hand kan werken. Voor casuïstiek verwijs ik naar mijn tweede bijdrage. Ik zal er een aantal patiënten ten tonele voeren die illustratief zijn voor parentificatie in haar wisselende gedaante. Ik formuleer er ook de nodige therapeutische suggesties.

Absolute afhankelijkheid

Ten gevolge van onze fysiologische onrijpheid zijn we van bij de geboorte *absoluut afhankelijk* van de grote Ander (Big (M)Other). Deze eerste grote Ander is gewoonlijk de

moeder. Zij moet onze nood ('*Schmerz*') beantwoorden door wat Freud (1895) een 'specifieke actie' (ibid.) noemt. Het gaat hier om ontelbare micromomenten waarbij de moeder (imaginair) spiegelt en (symbolisch) markeert. Als zij deze zorg voldoende *waar* maakt wordt er een soort dampkring gevormd omheen het pasgeboren kind. Bijvoorbeeld Freud en Bion noemen dit een *prikkelschild* (Freud, 1895, Bion, 1974). Onafgebroken weeft de parelmoeder voor haar kind deze beschermende deken². Als het kleine kind teveel verstoken blijft van dergelijke mentaliserende responsiviteit kan dit catastrofale gevolgen hebben op psychisch vlak: onnoembare huiver, vernietigingsdreiging of ondenkbare angst kan dan optreden en in de psyche diepe kraters slaan³.

Verschillende levensbelangrijke vermogens resulteren uit voldoende goede bemoedering in deze vroegkinderlijke ontwikkeling. Ze is noodzakelijk voor de installatie van een veilige gehechtheid, voor de ontwikkeling van het mentaliserend vermogen en van reflectief functioneren (cf. Kinet & Vermote, 2005). Dit zijn *nota bene* de belangrijkste protectieve factoren voor latere (psycho)pathologie. Deze fundamentele processen tussen het jonge kind en de moeder(omgeving) zijn eveneens beslissend voor drift- en affectregulatie. Ze dragen bij tot zelf- en objectconstantie. Ze zijn essentieel voor de totstandkoming van een narcistisch evenwicht en voor de ontwikkeling van een Waar en cohesief Zelf en ze spelen een hoofdrol in het verwerven van (gender)identiteit en van de seksuele oriëntatie.

Vals Zelf

Parentificatie kan reeds het gevolg zijn van problemen op dit basale niveau. De grote Ander wordt (bijvoorbeeld door persoonlijkheid, toestand of situatie) teveel in beslag genomen door eigen noden, behoeftigheid en afhankelijkheid. Daardoor is er een verminderde gevoeligheid, emotionele beschikbaarheid, afstemming of spiegeling⁴. Moeder beantwoordt niet aan de nood van het kind, maar het is het kind dat omgekeerd aan moeders nood tracht te beantwoorden. Er ontstaat zodoende voor het kind een dubbel probleem van tekort en teveel. Teveel omdat het kind de last van de Ander moet dragen. Het probeert als het ware *zelf* voor moeder een beschermende deken te zijn. Tekort omdat het kind onvoldoende gevoed wordt met levensbelangrijke *illusies* zoals veiligheid en bestaanszekerheid. Ook de ruimte van het *spel* opent zich niet of onvoldoende. Aan- en afwezigheid van de moeder raakt niet symbolisch ge(re)medieerd. Normaal ontwikkelt het kind bij wijze van spreken een endoskelet. Dit geeft innerlijke consistentie. Wanneer daartoe echter de veiligheid ontbreekt komt veeleer een exoskelet tot ontwikkeling. Het kind is dan weliswaar (zoals het insect) tegen extreme schadelijke prikkels beschermd. Binnen of achter dit schild blijft het echter *week* en *onderontwikkeld*.

Een en ander beantwoordt natuurlijk aan sommige beschrijvingen van Winnicott (1955/56). Het Waar of *incommunicado* Zelf vormt volgens hem de kern van de persoon. Het ontwikkelt zich bij gratie van een (moeder)omgeving die zich laat vinden en uitvinden door spontaan op het kind in te spelen. Bij gebrek eraan is de omgeving niet veilig maar bedreigend. Het kind ontwikkelt dan ter verdediging een *Vals Zelf*. Dit Zelf kan bijvoorbeeld ook narcistisch of grandioos zijn, zoals bij Kernberg (1985).

² 'protective blanket of imagination and symbolisation', Grotstein, 1981.

³ 'nameless dread', Bion, 1975, 'threat of annihilation', Kohut, 1971, 'unthinkable anxiety', Winnicott, 1971.

⁴ 'sensitivity', Bowlby, 1988, 'emotional availability', Mahler, 1975, 'attunement', Stern, 1985, 'mirroring', Kohut, 1971.

Voor het kind is het haar *wil* en *gril* die wet is en het kind voelt zich totaal en fataal aan deze '*loi de caprice*' overgeleverd (Lacan, 1986). Zoals in '*Les yeux de ma mère*', het bekende *chanson* van Arno: '*Ma mère elle a quelque chose. Quelque chose dangereuse. Quelque chose d'une allumeuse. Quelque chose d'une emmerdeuse*'.

Het kind voelt bovendien maar al te zeer dat moeder naar *elders* of *iets anders* lijkt te verlangen dan het kind voortdurend te bevredigen. Het kind probeert zich dan met het imaginair object van haar verlangen te identificeren. Het probeert haar *alles* of (zoals dat heet) haar *fallus* te zijn. Deze fallus mag dan niet verward worden met het wispelturige lichaamsdeel waarover de helft van de mensheid beschikt. Hij is enerzijds imaginair: het hypothetisch (want onbestaand) '*je ne sais quoi*' dat moeder volledig *zot* zou kunnen maken (van geluk en van genieten). Hij is anderzijds symbolisch, een betekenaar die door de vader wordt gegeven. Hij is dan in een gevleugelde formulering van Paul Verhaeghe datgene wat we nooit genoeg kunnen hebben of zijn ter bevrediging van het verlangen of tot opvulling van het tekort van de Ander. *Cultureel* bekeken is de fallus in het lacaniaans gedachtegoed de geprivilegieerde betekenaar waarrond verschillen en waarden zijn georganiseerd. Als dusdanig staat hij voor *macht* en *gezag* binnen de symbolische orde.

Castratie

Lacan (1998) maakt een onderscheid tussen drie *logische* (eerder dan *chronologische*) tijden van het Oedipuscomplex. De moeder-kind relatie is voor hem nooit een duele relatie al leidt ze anderzijds wel tot een *duel*. Wie heeft de macht? Wie zwaait de scepter? Wie is de eigenaar van de fallus? Van in den beginne is voor Lacan de moeder-kind relatie *triangulair*. Het gaat dan om de vroege Oedipus met moeder, kind en als derde term de fallus (1994 p 240-241).

Het kind ondergaat achtereenvolgens frustratie vanwege een moeder *qui desire autre part*. Het wil alles zijn waarnaar moeder verlangt. De (imaginaire) vader castrereert ('privatie') vervolgens eerst de *moeder* waardoor haar een *jouissance* (wat letterlijk vruchtgebruik betekent) van het kind wordt ontzegd. Tenslotte zal de (reële) vader het *kind* castreren waardoor het niet langer alles/de fallus van moeder kan zijn. Deze 'laatste' tijd is de castratie in engere zin. Ze beschermt het kind tegen het verlangen van de verslindende, almachtige moeder waaraan het anders weerloos zou zijn overgeleverd (ibid. p 69 of cf. Winnicott's '*fear of WOMAN*', 1950 p 252)⁵. We herkennen hierin de rotte roeping waarin we ons verliezen en waar we aan ten onder zouden gaan. Het is absoluut noodzakelijk dat de vaderlijke functie hier een stokje (de fallus) voor steekt.

Scheve driehoek

Een en ander zit impliciet vevat in een bekende uitspraak van François Dolto. Ze zegt ergens dat voor de ontwikkeling van het kind de liefde van de ouders *voor elkaar* belangrijker is dan de liefde van de ouders *voor het kind*. Als de ouders een onbevredigende relatie hebben kan er een *scheve driehoek* ontstaan, waarbij een of beide ouders voldoening zoeken bij het kind. Het kind wordt zodoende niet genoeg geconfronteerd met liefdevolle ouders in een seksueel koppel. Het lijkt meer aan te sluiten bij moeder en/of vader dan de partner en denkt hun

⁵ Afhankelijkheid is de 'fact of life' van de menselijke conditie en zeer beangstigend en dit zowel voor wie hulp vraagt als voor de hulpverlener. Ze ligt voor Winnicott aan de '*fear of WOMAN*' ten grondslag. Het is de angst voor zelf- en subjectverlies waarbij we lacaniaans bekeken (a.h.w. in een *zucht*) dreigen te verdwijnen in (het genieten van) de grote Ander.

verlangens te *kunnen* of te *moeten* bevredigen. De grenzen tussen de seksen, tussen de generaties en die welke te maken hebben met het incestverbod worden dan onduidelijk.

Het kind dat zich aldus parentificeren door de ouder(s) wordt steeds ook door de andere ouder *verlaten*. Wat tekort schiet is dan de vaderlijke functie die als *derde term* moet verbieden en beschermen. Normaliter beteugelt ze zodoende de *grenzeloze liefde* waarbij ouder en kind op ziekelijke of dodelijke wijze in elkaar opgaan in die mengeling van pijn en genot die Lacan de *jouissance* noemt.

5. Epiloog

Kinderen zijn *kleine helpertjes*. Niet gehinderd door enige ervaring of kennis kunnen ze zich zo gemakkelijk in deze *maalstroom* van parentificatie verliezen. Het is dan ook een goede zaak dat bijvoorbeeld de KOPP werking in deze een belangrijke preventieve rol voor haar rekening neemt. Hiernaast worden in ons ziekenhuis en wel binnen het Forum voor Persoonsvorming (cf. Kinet, 2003) heel wat psycho-educatieve activiteiten aangeboden. Ook bij de ouders kan zodoende de blik op deze vaak transgeneratiele problematiek worden geopend.

Bij nog opgroeiende en thuiswonende *kinderen* dient voor alle betrokkenen mentaliserend op deze miskende en sluipende psychodynamiek te worden ingespeeld. Zowel het gezin als het kind verdienen hierbij een aparte benadering. Bij de *volwassen* patiënt heeft het mechanisme van parentificatie vaak al een duidelijke stempel gedrukt op hun verhouding tot de grote Ander. Naar analogie met de kankerbehandeling of de traumahulpverlening dienen dan niet alleen het gezwel, maar ook de spreekwoordelijke uitzaaiingen grondig te worden aangepakt.

Maar ook *echte hulpverleners* kunnen vanuit hun eigen geschiedenis soms eenzelfde gevaar lopen als de kleine helpertjes. Voldoende (ervarings)*deskundigheid* en professionele *grenzen* zijn dan nodig om deze complexe en ingrijpende problematiek op doelmatige wijze tegemoet te treden.

Literatuur

- Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Waters, E., Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: a psychological study of the strange situation*. Hillsdale NJ: Erlbaum.
- Bion, W. R. (1970) *Attention and interpretation*. London: Karnac Books.
- Bion, W.R. (1974). *Bion's Brazilian Lectures*. London : Karnac Books, 1990.
- Boszormenyi Nagy I., Spark G. (1973) *Invisible loyalties : Reciprocity in intergenerational family therapy*. New York: Brunner Mazel, 1984.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base. Clinical applications of attachment theory*. London: Routledge.
- Byng-Hall, J. (2002) : Relieving parentified children's burdens in families with insecure attachment patterns. *Family Process*. 41 p 375-388.
- Chase, N. D. (1999) *Burdened children: theory, research and treatment of parentification*. Thousand Oaks (Ca): Sage Publications.

- Conrad, J. (1902) *Heart of Darkness*. New York: Dover Publications, 1990.
- De Kloet, E.R. (2009) Stress: neurobiologisch perspectief. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 8 p 541-550.
- Donnay-Richelle, J., Timsit, M. & Dongier, M. (1972) Study of the deep motivations of vocational choice in psychiatry candidates and students in psychology. *Acta Psychiatrica Belgica*, 72 p 345-346.
- Elkin, D. (2006) *The hurried child*. New York: Da Capo Press.
- Finell, J. S. (1985) Narcissistic problems in analysts. *International Journal of Psychoanalytic Psychotherapy*, 9 p 227-231.
- Fonagy, P., Steele, M., Steele, H., Higgitt, A. & Target, M. (1994). The theory and practice of resilience. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 15 p 231-257.
- Freud, A. (1936). The Ego and the mechanisms of defense. In: *The writings of Anna Freud* (Vol II). New York: International Universities Press, 1974.
- Freud, S. (1895). *Het ontwerp*. G. Van de Vijver & F. Geerardyn, vertaling en inleiding. Gent: Idesça, 1992.
- Freud, S. (1907) De waan en de dromen in Gradiva van W. Jensen. *Sigmund Freud. Nederlandse Editie. C.R.* 1 p 29-128.
- Freud, S. (1937) De eindige en de oneindige analyse. *Freud Werken*, 10 p 264-305.
- Freud, S. (1960) *Letters of Sigmund Freud*. Selected and Edited by Ernest Freud. New York: Basic Books.
- Gabbard, G.O. (1995) When the patient is a therapist. Special challenges in the psychoanalysis of mental health professionals. *Psychoanalytic Review*, 82 p 709-725
- Grotstein, J. (1981), Who is the dreamer who dreams the dream and who is the dreamer who understands it? *Do I dare disturb the universe?* London: Karnac Books.
- Jurkovic, G.J. (1997) *Lost childhoods: the plight of the parentified child*. New York: Psychology Press.
- Kernberg, O.F. (1985) *Borderline Conditions and Pathological Narcissism*. Northvale/New Jersey/London: Jason Aronson.
- Kinet, M. (1996). Weerzien met...Melanie Klein. *Tijdschrift voor Psychotherapie*. 22 p 197-211.
- Kinet, M. (2003). Klinische psychotherapie bij angst-, stemming- en persoonlijkheidsstoornissen. Een poging tot integratie tussen psychiatrie en psychoanalyse. In : *Handboek Milieutherapie Deel II*. C. Janzing, A. van den Berg, F. Kruisdijk (Red.) Assen : Van Gorcum.
- Kinet, M. & Vermote R. (Red.) (2005) *Mentalisatie*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Kinet, M. (2006) *Freud & Co in de psychiatrie. Klinisch-psychotherapeutisch perspectief*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Kinet, M. (2008a) (Red.) *Psychoanalyse en/van het Systeem. Bij jongeren en hun gezin*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Kinet, M. (2008b) Empathie en empathologie. Als het register van het imaginaire. In: Marc Hebbrecht en Ingrid Demuynck (Red.) *Empathie. Hoeksteen of struikelblok in psychoanalytische therapie*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant p 91-108.
- Kinet, M. (2009a) Over een kader dat geen passe-partout is. *Tijdschrift Klinische Psychologie*, 39ste jaargang, 2009/2 p 90-98.
- Kinet, M. (2009b) Psychoanalyse van en in de groep. In: Mark Kinet (Red.) *De groep in psychoanalyse*. Antwerpen/Apeldoorn : Garant.
- Klein, M. (1957). *Envy and Gratitude*. London: Tavistock.
- Kohut, H. (1971). *The analysis of the self*. New York: International Universities Press.
- Lacan, J. (1949). Le stade du miroir comme formateur de la fonction du Je. In: *Ecrits*. Paris: Du Seuil p 93-100.

- Lacan, J. (1986), *Le séminaire. Livre VII. L'éthique de la psychanalyse, 1959-60*, ed. Jacques-Alain Miller. Paris: Seuil.
- Lacan, J. (1994), *Le séminaire. Livre IV. La relation d'objet, 1956-57*, ed. Jacques-Alain Miller. Paris: Seuil.
- Lacan, J. (1998), *Le séminaire. Livre V. Les formations de l'inconscient, 1957-58*, ed. Jacques-Alain Miller. Paris: Seuil.
- Mahler, M., Pine, S. & Bergmann, A. (1975). *The psychological birth of the human infant*. New York: Basic Books.
- Main, M. & Goldwyn, S. (1995). Interview based adult attachment classification: related to infant-mother and infant-father attachment. *Developmental Psychology*, 19 p 237-239.
- Mierlo, F. van, Michielsen, M., Buysser, M. de, en Rooijackers-Segers, G. (1999). Passend geven en nemen: hulpverlening aan volwassenen die als kind geparentificeerd werden. In: M. Michielsen, e.a., *Leren over leven in loyaliteit: over contextuele hulpverlening*. Leuven: Acco
- Miller, A. (1983) *Het drama van het begaafde kind: een studie over narcisme*. Amsterdam: Wereldvenster, 1992.
- Minuchin, S. (1971) *Families & Family Therapy*. London/New York: Routledge, 1977.
- Minuchin, S., & Fishman, H.C. (1981). *Family Therapy Techniques*. London: Harvard University Press.
- Oppenoorth, W.H. (1990). Twee vormen van dysfunctioneel ouderschap: een intergenerationele ontleding. *Systeemtherapie*, jg. 2 p 27-34.
- Oppenoorth, W.H. (1994). Intergenerationele erkenning als behandeling bij extreme parentificatie. *Systeemtherapie*, jg. 6 p 99-107.
- Pas, A. van der & Ruiter, E. de (1992). Parentificatie: wie brengt wie groot? In: A. van der Pas, *Visies op gezinsbehandeling*. Deventer: Van Loghum Slaterus p 97-103.
- Racker, H. (1968) *Transference and Countertransference*. London: Karnac Books, 1982.
- Stern, D. N. (1985), *The interpersonal world of the infant*. New York: Basic Books
- Sussman, M. B. (1992) *A curious calling. Unconscious motivations for practicing psychotherapy*. Northvale/New Jersey/London: Jason Aronson.
- Van Gael, M. (1998) Als de chirurg in eigen vingers snijdt. Over de grenzen van de draagkracht van de psychotherapeut. *Tijdschrift voor Psychotherapie*, 24 p 77-90.
- Van Gael, M. (2000) Is de therapeut 'vrij van herinnering en verlangen' *Tijdschrift Klinische Psychologie*, 30, 1 p 4-12.
- Van Haute, P. (2000). *Tegen de aanpassing*. Nijmegen: SUN.
- Wells M., Jones R. (1999) : Object relations therapy for individuals with narcissistic and masochistic parentification styles. In: Chase N. *Burdened Children*. Sage publication, Thousand Oaks (CA).
- West M. L., Keller A. E. R., (1991): Parentification of the Child : A case study of Bowlby's Compulsive Care Giving Attachment Pattern. *American Journal of Psychotherapy*, XLV, 3 p 425-431.
- Wieringa, T. (2009) *Caesarion*. Amsterdam: Bezige Bij.
- Winer, R. (1994) *Close Encounters. A relational view of the therapeutic process*. Northvale/New Jersey/London: Jason Aronson.
- Winnicott, D.W. (1950). Some thoughts on the meaning of the word 'democracy'. In Clare Winnicott e.a. (Ed.): *Home is where we start from*. London: Penguin, 1986.
- Winnicott, D.W. (1955/56) Clinical Varieties of Transference. In : *Through paediatrics to psycho-analysis*. London: Karnac Books, 1992.
- Winnicott, D.W. (1958) The capacity to be alone. In: *The maturational process and the Facilitating Environment*. London: Hogarth Press.
- Winnicott, D.W. (1960) Aggression, Guilt and Reparation. In Clare Winnicott e.a. (Ed.): *Home is where we start from*. London: Penguin, 1986.

Winnicott, D.W. (1972) Ego distortion in terms of True and False Self. In: *The maturational process and the Facilitating Environment*. London: Hogarth Press p 140-152.